
SURADNJA S UMJETNICIMA: UMJETNIČKE VRIJEDNOSTI

JANE MORRIS ▫ London, Velika Britanija

UMJETNIČKE VRIJEDNOSTI

Zašto surađivati s umjetnikom?

Donedavno je većina osoblja muzeja i galerija smatrala da se suradnja s umjetnicima svodi na postavljanje njihovih privremenih izložbi ili otkup njihovih radova. Iako su ta dva oblika suradnje i dalje vrlo bitna, u međuvremenu je otkriveno mnoštvo drugih načina zajedničkog rada muzeja i umjetnika. Muzeji se u najnovije vrijeme aktivno uključuju u naručivanje umjetničkih radova koji se izravno ili neizravno oslanjaju na muzejske zbirke, njegova nova istraživanja, povijest ili arhitekturu. Usto, muzeji sve češće ohrabruju umjetnike – stalne suradnike da rade s osobljem i publikom ili uključuju umjetnike u izradu uzbudljivih obrazovnih programa odnosno programa namijenjenih zajednici u kojoj muzej djeluje.

Iako je ta pojava još uvijek rijetkost, sve veći broj umjetnika surađuje s muzejskim osobljem, uglavnom na zajedničkim znanstveno-umjetničkim projektima (često zvanim *sci-art*), a umjetnici povremeno surađuju i s čuvarima galerija ili čistačima.

Te promjene načina suradnje s umjetnicima djelomično su rezultat porasta zanimanja tijekom posljednjeg desetljeća za događanja u suvremenoj umjetnosti, ali i porastom zanimanja muzeja i galerija te brojnih umjetnika za otvorene, pristupačne načine rada koji se temelje na nekom procesu i uključuju veći broj ljudi. Ipak, suradnja s umjetnikom može biti prepuna zamki, pogotovo ako vam je to prvo takvo iskustvo. U ovom broju nastojimo pomoći neiskusnim kustosima i muzejskim djelatnicima zaduženima za edukaciju, koji mogu biti savršeno iskusni na drugim planovima svog profesionalnog djelovanja, i objasniti im kojim se putem kretati kroz sve te zamke te im predložiti druge izvore informacija zahvaljujući kojima je moguće spriječiti da se obećavajuća suradnja pretvori u noćnu moru.

Različita mišljenja. Suradnja s umjetnikom može dati uzbudljive rezultate, bilo da je riječ o izradi edukativnog programa ili intervenciji u galeriji. Primjeri takve uspješne suradnje su inovativni projekt *Envision (Zamislite)* za ugroženu djecu koji je vodila udruga *Engage (Zauzmite se)* ili *Drvo života*, koje su mozambički umjetnici izradili od odbačenoga i rastavljenog oružja, a koje je bilo atrakcija sezone *Afrika 05* u *British Museumu*. Osoblje muzeja i galerija navodi brojne prednosti suradnje s umjetnicima, ovisno o tome o kojoj je vrsti zajedničkog projekta riječ. Većina muzeja i galerija suradnju s umjetnikom sagledava ponajprije, iako ne isključivo, kroz prizmu koristi koju će od nje imati posjetitelji muzeja. Neki muzeji, a posebice galerije, naglašavaju svoju obvezu poticanja i podržavanja suvremene umjetnosti i umjetnika te to smatraju svojim najvažnijim motivom za suradnju. Ipak, mnogi muzeji tvrde da naručena djela suvremenih umjetnika koja se oslanjaju na njihove zbirke privlače drugu vrstu posjetitelja (primjerice, izložba suvremene umjetnosti *Ritualna tijela* u *Walker Art Gallery* u Liverpoolu) ili potiču posjetitelje da zbirke gledaju na netradicionalan način (izložba *Fantastične zvijeri* u *Natural History Museumu* u Londonu 2004.).

Osvježenje. Nova vrsta umjetničkih radova ili performansa također može unijeti svježinu u instituciju koju pojedinci doživljavaju ustajalom i poprilično statičnom. U brojnim slučajevima taj umjetnički rad ili instalacija može dodati novu, kritičku dimenziju djelima ili metodama izlaganja galerije, što katkad može biti i dvosjekli mač. Umjetnici, kritičari, osoblje muzeja i drugi ljudi koji se donekle razumiju u muzeologiju izrazito cijene projekte poput *Slobodne trgovine* u *Manchester Art Gallery*, koji se bave načinima na koji muzeji skupljaju i izlažu građu te njome raspolažu. Međutim, stručnjaci su procijenili da takvi projekti mogu zbuniti neke posjetitelje ako nisu popraćeni pristupačnim interpretacijama, s čime se ne slažu baš svi umjetnici.

U međuvremenu, osoblje muzeja zaduženo za edukaciju učestalo surađuje s umjetnicima na izradi najrazličitijih programa, od onih konkretnijih koji razvijaju praktične umjetničke vještine ili obrađuju povijest umjetnosti, do onih koji razvijaju kreativnost, izgrađuju samopoštovanje ili podučavaju polaznike kako uskladiti razinu oslanjanja na vlastite snage i timski duh. Muzejsko osoblje zaduženo za obrazovanje tvrdi da umjetnici u svoj rad unose inovativnost i maštovit način razmišljanja, neuobičajene za profesore ili muzejsko osoblje. Sarah Lockwood, voditeljica programa permanentnog obrazovanja u *National Maritime Museumu* u Greenwichu, izjavila je: "Od umjetnika očekujemo da u zajednički rad unesu drukčiju perspektivu i potiču kreativno razmišljanje. Ne bismo željeli da ljudi na našim tečajevima nauče samo obojiti gotove slike."

Umjetnici u zajednički rad često unose i svoje bogato iskustvo pa ih djeca (posebice tinejdžeri), ovisno o njihovoj dobi i osobnosti, uglavnom doživljavaju kao manje institucionalizirane djelatnike od njihovih uobičajenih profesora. Naravno, ne žele svi umjetnici nositi takvu auru *autsajdera*, ali su njihova iskustva i karijere po pravilu različiti od onih prosječnog profesora ili muzejskog djelatnika zaduženoga za edukaciju.

Muzejsko osoblje iskustvo suradnje s umjetnicima smatra vrijednim elementom vlastitog profesionalnog razvoja. Od muzejskog osoblja zaduženoga za obrazovanje i kustosa zahtijeva se da prelaze granice svojih uobičajenih zaduženja i razvijaju vještine vođenja projekta te komunikacijske vještine. Usto, i umjetnici bi mogli imati koristi od te suradnje, i to ne samo novčane (iako, naravno, važnost zarade ne bismo smjeli podcjenjivati).

Zamke i problemi. Ipak postoji mnoštvo stvari koje bi u svakoj suradnji umjetnika i muzeja mogle poći po zlu. Za umjetnike, spisatelje, performere ili glazbenike koji su navikli raditi sami ili u manjim grupama pod vodstvom umjetnika, suradnja s muzejom ili muzejom i školom može biti potpuno novo i neuobičajeno iskustvo. Može se dogoditi da upravo one nekonvencionalne kvalitete koje umjetnikov rad čine zanimljivim otežavaju uklapanje umjetničkoga radnog procesa u strukturu lokalnih vlasti ili drugih institucija. Osoblje zaduženo za obrazovanje i kustosi prečesto precjenjuju iskustvo umjetnika s kojima surađuju pa zaborave da im je možda potrebna veća pomoć i potpora nego što su u prvom trenutku pomislili. Ipak, sve je više uzbudljivih primjera suradnje i sve više članova muzejskog osoblja smatra da je vrijedno u nju uložiti vrijeme, napor i potrebne komunikacijske vještine.

Načini suradnje s umjetnicima

Osim što priređuju izložbe živućih umjetnika i otkupljuju njihova djela, muzeji i galerije s umjetnicima surađuju na sljedeće načine.

Intervencije. Umjetnici mogu istraživati zbirke, što rezultira izložbom u muzeju ili s njim povezanom prostorom. Primjeri takve vrste suradnje jesu intervencije umjetnika Marka Diona u muzejima poput *Museum of Modern Art* u New Yorku i *Tate Moderna*, instalacija *Slobodna trgovina* Neila Cummingsa i Marysije Lewandowske na otvorenju *Manchester Art Gallery* te instalacija Hansa Haackea u *Serpentine Gallery 2001.*, u kojoj se umjetnik koristio predmetima iz Victoria & Albert Museuma.

Artists-in-residence. U tradicionalnom obliku stalne suradnje s umjetnicima, ustanova umjetniku osigurava prostor za rad i na kraju dogovorenog roka umjetnik može, ali i ne mora, izraditi djelo za izložbu. Međutim, ta se vrsta suradnje također ponešto promijenila. Umjetnici počinju raditi u netradicionalnim prostorima i muzejima te sa skupinama članova zajednice u kojoj ustanova djeluje ili s djecom, a rezultati tog rada su umjetnička djela, performansi, poezija ili glazba.

Edukativni projekti i projekti namijenjeni zajednici. Takvi projekti mogu biti različitih vrsta, od jednokratnih događanja do dugotrajnih programa koje zajednički osmišljavaju muzeji ili galerije i škole, skupine članova zajednice ili druge agencije. Umjetnici koji su pozvani da sudjeluju u tim projektima imaju zadaću osmisliti i održati satove koji se na bilo koji način vezuju za zbirke ustanove. Također poučavaju umjetničke vještine, kao i školske predmete poput matematike, povijesti i tehnologije te ono što se katkad naziva nježnim vještinama, primjerice timski rad.

Suradnja umjetnika i osoblja. Iako se takva suradnja trenutačno najčešće uspostavlja između umjetnika i znanstvenih muzeja, ponajprije zahvaljujući sredstvima prikupljenim od organizacija poput *Wellcome zaklade* i *Odbora za istraživanja u umjetnosti i društvenim znanostima*, u Ujedinjenom Kraljevstvu i drugdje izveden je manji broj pokusnih projekata suradnje s drugim osobljem, između ostalih, i s osobljem prostorija namijenjenih javnosti.

ZELENO SVIJETLO

Kad naručujete modernu instalaciju, ključno je da i vi i umjetnik točno znate što očekujete od onoga drugog i od samog projekta.

Odabir umjetnika. Međusobna općinjenost muzeja i umjetnika proteže se kroz veći dio 20. stoljeća, od Marcela Duchampa do Hansa Haackea. Neke umjetnike zanima kako se predmeti klasificiraju, skupljaju i, s vremenom, odbacuju. Druge privlači kritika prosvjetiteljskog načina izlaganja. Zato ne iznenađuje činjenica da umjetnici redovito kontaktiraju muzeje, a muzeji sve češće od umjetnika naručuju djela vezana za njihove zbirke i način njihova izlaganja.

Nedavno izvedeni projekti dobar su primjer načina suradnje umjetnika i muzeja na temama vezanim za zbirke ili izlaganje. Zbirke povijesnih djela *Manchester Art Gallery* i *Walker Art Gallery* u Liverpoolu skupljene su uglavnom u 19. stoljeću, ali obje galerije vole pozivati umjetnike da im dodaju suvremenu dimenziju.

Chris Spring, kustos *British Museuma*, Odsjeka za Afriku, Oceaniju i obje Amerike, poziva umjetnike na stvaranje djela koja dokazuju da je umjetnost "u Africi živa, zdrava i u zamahu", a često i pribavlja takva djela. Nacionalni fond za umjetničke zbirke nedavno je *Hunterian Museumu* u Glasgouu dao sredstva za kupnju instalacije *Rosengarten* Anne Bevan i Janice Galloway, postavljene 2004. kao odgovor na slabo iskorištene medicinske zbirke muzeja. Projekt je vodio Mungo Campbell, zamjenik direktora *Hunterian Art Gallery*, koji tvrdi da je umjetničko djelo ponovno probudilo zanimanje osoblja muzeja za medicinsku zbirku.

Muzeji od umjetnika naručuju intervencije kako bi:

- posjetiteljima ponudili nešto drukčije ili privukli nove posjetitelje,
- potvrdili svoju predanost živućim umjetnicima,
- pokazali vezu između prošlosti i djela suvremene umjetnosti ili potaknuli unošenje svježije perspektive u zbirke,
- iskoristili sve potencijale kustosa ili doveli u pitanje stereotipno shvaćanje kustosa, umjetnika i posjetitelja muzeja,
- razvili odnose s umjetnicima koji se ne svode samo na to da pojedini kustosi preko posrednika kupuju njihova djela,
- potaknuli suradnju više različitih odsjeka muzeja ili ustanove sponzora poput, primjerice, fakulteta,
- proširili zbirku djela suvremene umjetnosti (ako nakon suradnje otkupe rad).

Početak. Za početnike je ključno dobro poznavanje suvremene umjetnosti i veliko zanimanje za nju, a poželjno je da prije samog početka suradnje već uspostave neki odnos s umjetnicima, potencijalnim suradnicima. Ako vas ravnatelj zaduži da radite na nekom velikom projektu, dobra je zamisao unajmiti kustosa slobodnjaka (a možda i voditelja projekta, posebice ako je planiranje dozvole, materijala ili izrade složeno). Manje projekte možete svladati sami, ali razgovarajte s iskusnijim kolegama iz drugih muzeja. Ako to već ne činite, počnite posjećivati umjetnike u dane otvorenih studija. U Ujedinjenom Kraljevstvu dodatne informacije možete potražiti kod umjetničkih savjeta ili tvrtke za informacije o umjetnicima.

Umjetnik može poslati ponudu (kao u početku projekta *Rosengarten* u *Hunterian Museumu*) ili muzej raspiše natječaj za prikupljanje umjetničkih ponuda. Prije nego što pokrenete projekt, morate biti sigurni zašto ga zapravo pokrećete i za koga se nadate da će od njega imati koristi.

Grupa za nadzor projekta. Osigurajte potporu ravnatelja. Možda ćete htjeti osnovati odbor za upravljanje projektom koji bi pratio njegov napredak, ali nemojte dopustiti da taj odbor potpuno upravlja radovima. Vaša je zadaća biti tampon-zona između umjetnika i organizacije, a ne postići da odbor stvori umjetničko djelo. Nakon jednog lošeg iskustva Campbell se zarekao: "Nikad neću ništa naručiti prije nego što vidim gotov nacrt proračuna unutar financijskog plana čiju sam izradu osobno nadgledao. I premda će odbor biti o svemu obaviješten, ja moram biti glavni. Stvarno je sramotno kad počnete surađivati s umjetnikom, a onda sve propadne jer je odbor postao taj koji odlučuje."

Početni informativni sastanak. Kratki početni informativni sastanak trebao bi biti neka vrsta "opisa posla" umjetnika. Tijekom sastanka trebali biste jasno dogovoriti proračune, rokove, faze ugovora, vlasništvo i sva prava na umjetnički rad (uključujući i dizajne i modele), preuzimanje odgovornosti, zaštitu djece (ako je potrebno) te ulogu umjetnika u savjetovanju i ocjenjivanju projekta. Informativni sastanak može biti i osnova za raspisivanje natječaja za prikupljanje umjetničkih ponuda. Pronalaženje načina prikupljanja sredstava za projekt obično je najizazovniji dio kratkoga početnog informativnog sastanka. Ponovno napominjem da je dobro početi od informacija i pomoći koje vam mogu pružiti umjetnički savjeti. Možda ćete u proces prikupljanja sredstava morati uključiti i umjetnike, koji će morati izraditi prijedlog projekta, posebice ako već imaju uspostavljen odnos s nekim od tijela zaduženih za subvencije.

Odabir umjetnika. Umjetnike možete odabrati na temelju javnog natječaja, iz prethodno odabrane skupine pozvane na razgovor ili ih možete izravno imenovati. Osoblje Manchester Art Gallery obično pozove skupine od tri do četiri umjetnika da nakon kratkoga informativnog sastanka izrade prijedlog projekta, za koji prime skroman honorar (oko 300 funti). Tako muzejski žiri, zadužen za odabir umjetnika, može izabrati suradnike na osnovi kvalitete njihova pristupa projektu te njihova prijašnjeg rada.

Objašnjavanje projekta najvažnija je faza, zahvaljujući kojoj se mogu izbjeći svi kasniji nesporazumi. Oblikovanje projekta određuje njegov opseg, rokove i trošak, ali uključuje i sklapanje pravnog ugovora u kojemu se precizira što će se dogoditi ako, primjerice, umjetnik ne poštuje rokove ili ne isporuči rad.

U toj fazi utvrđuje se i dužnost muzeja da umjetniku isplati honorar, reklamira projekt i promovira ga kod ciljne skupine posjetitelja, ispiše legende i druge materijale te da osigura i preveze rad. Umjetnik pak treba utvrditi svoju dužnost da izradi umjetničko djelo, prihvatiti dogovoreni datum isporuke, potvrditi da je on vlasnik djela kojim raspolaže te odrediti koliko će intervjua dati i u kojem će opsegu sudjelovati u obrazovnom radu. Faze projekta i odgovornost moraju biti jasno utvrđene.

Izbjegavanje zamki. Najveći se problemi pojavljuju kao posljedica slabe komunikacije, neuspješnoga informativnog sastanka i loše sastavljenog ugovora ili činjenice da muzejsko osoblje nije uspjelo shvatiti koliko zapravo umjetničkova perspektiva može biti različita od njihove. Teško je voditi projekte ako nemate baš nikakvu predodžbu kako će izgledati njihov krajnji rezultat. Stoga je ključno uspostaviti povjerenje između umjetnika, osoblja zaduženog za naručivanje rada i ravnatelja muzeja:

- utvrđivanje vlasništva – slijedeći ključni korak jest shvatiti da muzej nije vlasnik djela. Svaka eventualno ostvarena kupnja transakcija je za sebe. Osoblju muzeja također mora biti jasno da će se dobit od eventualne prodaje djela, potaknute krajnjom verzijom izložbe, dijeliti. Većina posrednika uzima 50 % prodajne cijene pa u spomenutim okol-

